

DRUŠTVO REJCEV GOVEDI ZA MESO SLOVENIJE

UL, BIOTEHNIŠKA FAKULTETA, ODDELEK ZA ZOOTEHNIKO

REJSKI PROGRAM ZA ŠAROLE PASMO GOVEDI V SLOVENIJI

Ljubljana, julij 2020

Društvo rejcev govedi za meso Slovenije, Hacquetova 17, Ljubljana

in

Univerza v Ljubljani

Biotehniška fakulteta

Oddelek za zootehniko

Groblje 3, 1230 Domžale

Rejski program so pripravili:

viš. pred. mag. Marko ČEPON

asist. dr. Mojca VOLJČ

Peter PODGORŠEK, univ. dipl. inž

Pri pripravi posameznih poglavij so sodelovali:

Damjan ŽUŽEK, inž.

Doc. dr. Klemen POTOČNIK

Avtor fotografije na naslovnici: Marko Čepon

Datum potrditve:

Rejski program potrdil Upravni odbor Društva rejcev govedi za meso dne 25. 10. 2018

KAZALO VSEBINE

KAZALO PRILOG.....	4
1 UVOD.....	5
2 IME PASME IN NAMEN REJSKEGA PROGRAMA.....	6
3 ZNAČILNOSTI PASME.....	6
4 REJSKI IN SELEKCIJSKI CILJI.....	8
5 VELIKOST POPULACIJE.....	10
6 IDENTIFIKACIJA IN REGISTRACIJA ter evidentiranje porekla čistopasemskih plemenskih živali.....	11
7 REJSKE METODE ZA ŠAROLE PASMO.....	12
8 LASTNA PREIZKUŠJA.....	12
8.1 TELITEV.....	12
8.2 REPRODUKCIJSKE LASTNOSTI.....	13
8.3 LASTNA PREIZKUŠNJA V ČREDAH KRAV DOJILJ.....	13
8.3.1 Metoda preizkušnje »SH«.....	14
8.3.2 Čas in način izvajanja preizkušnje »SH«.....	14
8.4 LASTNA PREIZKUŠNJA NA TESTNI POSTAJI.....	15
8.4.1 Metoda lastne preizkušnje na testni postaji.....	15
8.4.2 Čas in način izvajanja lastne preizkušnje na testni postaji.....	15
8.5 LASTNA PREIZKUŠNJA NA LINIJI KLANJA.....	16
8.5.1 Metoda preizkušnje na liniji klanja.....	16
8.6 OCENJEVANJE LASTNOSTI ZUNANJOSTI.....	17
9 SISTEM OCENJEVANJA GENETSKIH VREDNOSTI IN GENOMSKIH OCEN	18
10 MERILA IN POSTOPKI ZA VPIS ŽIVALI V RODOVNIŠKO KNJIGO ZA ŠAROLE PASMO GOVEDI.....	19
10.1 GLAVNI DEL RODOVNIŠKE KNJIGE.....	19
10.2 DODATNI DEL RODOVNIŠKE KNJIGE.....	20
10.3 VPIS POTOMCEV ŽIVALI IZ DODATNEGA DELA V GLAVNI DEL RODOVNIŠKE KNJIGE.....	20
11 RAZVRŠČANJE ČISTOPASEMSKIH PLEMENSKIH ŽIVALI.....	20
11.1 RAZVRŠČANJE ČISTOPASEMSKIH MOŠKIH PLEMENSKIH ŽIVALI ŠAROLE PASME.....	20
11.1.1 Čistopasemski plemenski biki priporočeni za naravni pripust.....	21
11.1.2 Čistopasemski plemenski biki priporočeni za o semenjevanje (OC) ali druge zahtevne oblike reprodukcije.....	22
11.2 ODBIRA ČISTOPASEMSKIH ŽIVALI ŽENSKEGA SPOLA ŠAROLE PASME.....	22
11.2.1 Elitne čistopasemske plemenske živali ženskega spola – bikovske matere (BM).....	23
11.2.2 Elitne čistopasemske plemenske živali ženskega spola – potencialne bikovske matere (PBM).....	23
12 IZDAJANJE ZOOTEHNIŠKIH SPRIČEVAL.....	24

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Obrazec »Telitev in označitev živali«

Priloga 2: Navodila za tehtanje

Priloga 3: Primeri zootehniške dokumentacije za spremljanje reprodukcije

Priloga 4: Način izvajanja lastne preizkušnje na testni postaji

Priloga 5: Pisno dovoljenje rejcu za opravljanje lastne preizkušnje v čredah krav dojlj

Priloga 6: Ocenjevanje lastnosti zunanosti

Priloga 7: Opis sistema ocenjevanja genetskih vrednosti

Priloga 8: Dodatne zahteve za vpis moških in ženskih živali v glavni in dodatni del rodovniške knjige za šarole pasmo govedi

Priloga 9: Odbira moških plemenskih živali – zdravstvena priporočila

Priloga 10: Poslovnik Društva rejcev govedi za meso Slovenije

Priloga 11: Komisija za odbiro bikov mesnih pasem za o semenjevanje in naravni pripust

Priloga 12: Zootehniško spričevalo za čistopasemsko plemensko govedo

1 UVOD

Šarole govedo je izrazito mesna pasma velikega okvirja. Domovina te pasme je osrednja Francija, kjer redijo preko 2 milijona krav te pasme. To je pasma, ki so jo vseskozi selekcionirali izključno za prirejo mesa. Je izrazito pašno govedo in ga odlikuje velika sposobnost zauživanja hranilnih snovi, zato jo lahko uspešno redimo tudi na skromnejših pašnikih. Šarole govedo dosega velike dnevne priraste tako pri pašnih načinih reje kakor tudi v intenzivnem pitanju.

Pasmo odlikuje velika intenzivnost rasti in velika zmogljivost za prirejo mesa. Zaradi teh lastnosti ter odlične klavne kakovosti in kakovosti mesa je govedo razširjeno v preko 70 državah na petih kontinentih in v vseh klimatskih razmerah. To dokazuje, da ima šarole tudi odlično prilagoditveno sposobnost.

Še bolj kot čistopasemska reja se je v zadnjem obdobju širila uporaba bikov za gospodarsko križanje. To omogoča poleg večje prireje mesa predvsem izboljševanje klavnih lastnosti in lastnosti mesa. Te lastnosti, ki postajajo vse pomembnejše za uspešno trženje govejega mesa, so tudi ena od odlik šarole goveda.

Zaradi specifične strukture kmetijskih zemljišč v Sloveniji ter zaradi lastnosti pasme lahko tudi v Sloveniji pričakujemo na eni strani povečanje čistopasemskih rej (krave dojilje), na drugi pa tudi nadaljnjo uporabo bikov šarole pasme za gospodarsko križanje.

Pri čistopasemskih rejah telice prvič telijo, ko dosežejo okrog 85 % odrasle velikosti. Za dobro plodnost in velik delež odrejenih telet je pomembna pravilna kondicija v času vzreje telic in ob telitvi. Optimalna izbira telitvene sezone je pogoj za čim boljši izkoristek poceni paše, kar pomembno vpliva na gospodarnost reje. Odstavljena teleta dojilj se odlikujejo po velikih dnevni prirastih v nadaljnjem pitanju.

Pri gospodarskem križanju je pomembna izbira najprimernejših tipov bikov. Uporaba primernih bikov za gospodarsko križanje ter upoštevanje lastnosti krav, ki jih semenimo, sta pogoj za ekonomsko uspešno prirejo govejega mesa. Neupoštevanje teh dejstev škoduje uspešnosti naših rej in lahko po nepotrebnem meče temno senco na celotno šarole pasmo govedi.

2 IME PASME IN NAMEN REJSKEGA PROGRAMA

Rejski program se v skladu z Uredbi o reji živali (UREDBA (EU) 2016/1012) izvaja za čistopasemske plemenske živali šarole pasme govedu na ozemlju države Slovenije.

Namen rejskega programa je ohranjanje in izboljševanje lastnosti pasme za slovenske razmere in njeno prilagajanje naravnim danostim in pogojem reje v Sloveniji – primarna reja na absolutnem travinju.

Selekcija in reja šarole pasme se v večini držav EU izvaja v intenzivnih pogojih reje, z vključevanjem relativno velikih količin močne krme. Glede na strukturo kmetijskih zemljišč v Sloveniji to ni sprejemljivo, zato potrebujemo tip živali, ki bo omogočal gospodarno rejo na absolutnem travinju in ob nestandardiziranih pogojih reje. Prav tako se v reje krav dojelj vse bolj širi ekološki način reje, brez ali z minimalno uporabo energetske bogate krme z njivskih površin.

3 ZNAČILNOSTI PASME

Za pasmo šarole je značilno:

- izvira iz Francije
- je izrazito mesna pasma velikega okvirja
- enobarvno govedo, barva je bela do rahlo krem, dlaka je lahko rahlo nakodrana
- ima širok smrček, parklji in rogovi so svetli, sluznice so rožnate barve
- pri oceni za plašč lahko dobi žival s temno sluznico ali izrazito pigmentacijo dela telesa največ oceno 4 (priloga 6)
- glava je relativno kratka, široka in ne predolga
- rogovi so lahko prisotni, nekatere živali so lahko tudi genetsko brezrožne
- vrat je kratek in širok, prsni koš je globok in širok
- celotno telo je dolgo in skladno
- pleče mora biti dobro povezano s prsnim delom, za plečetom naj ne bo zožitve, pleče naj bo dobro omišičeno
- rebra naj bodo zaobljena
- hrbet dobro omišičen, širok, dolg in čvrst, sprejemljiva je rahla usločenost hrbta takoj za vihrom
- križ je širok in dolg, dobro omišičen
- stegno dobro omišičeno (notranje in zunanje), ne preveč zaobljeno (okroglo), naj bo dolgo
- noge korektne, pravilen kot skočnega sklepa, ne preveč tanke kosti, parklji široki in čvrsti
- vime dobro pripeto, dolgi in debeli seski niso želeni
- pri ocenjevanju lahko dobi krava s slabo pripetim vimenom in/ali predolgimi ali prekratki seski in/ali predebelimi seski največ oceno 4 (priloga 6).

Proizvodne lastnosti:

- dolgoživost
- dobra plodnost
- vsako leto normalno odrejeno tele
- vitalna teleta
- dobre materinske lastnosti
- miren temperament
- čredni nagon
- veliki prirasti v pitanju in velika konzumacija
- dobra klavnost in konformacija, nemastno meso
- okvir velik, vendar so v populaciji tudi živali (in linije) manjšega in srednjega okvirja, velikost okvirja ne vpliva na vrednost živali

Govedo šarole pasme je izrazito pašno in ima veliko sposobnost zauživanja krme, se ne pase selektivno, zato lahko živali redimo tudi na skromnejših pašnikih.

Preglednica 1: Osnovni podatki za biki in krave

	ODRASLI BIKI	ODRASLE KRAVE
Višina križa, cm	okoli 155	okoli 145
Telesna masa, kg	okoli 1.250	okoli 850

Slika 1: Bela barva, svetle sluznice,...

Slika 2: Rahla nakodranost dlake

Slika 3: Odlična omišičenost, velik okvir

4 REJSKI IN SELEKCIJSKI CILJI

Rejski cilj je ekonomska kategorija. Pomeni, da mora omogočati rejo živali, ki lahko zagotavlja rejcem gospodarno rejo. Lastnosti pasme, ki se dolgoročno oblikujejo preko postavljenega rejskega cilja, morajo ob upoštevanju sonaravnih principov reje omogočati prirejo mesa čim boljše kakovosti. Prav tako je pomembna tudi varnost prirejenih proizvodov za humano prehrano.

V osnovi temelji rejski cilj na izpolnjevanju značilnosti, ki so navedene v poglavju 3.

Rejski cilj za šarole pasmo temelji na dveh osnovnih kriterijih. Pri rejah v čisti pasmi (vzrejni tip) želimo živali velikega okvirja z veliko zmogljivostjo in intenzivnostjo rasti, veliko konzumacijsko sposobnostjo ter dobrim izkoriščanjem paše. Potek telitev mora biti normalen, ženske živali morajo imeti dobro izražene materinske lastnosti. V času pašne reje do odstavitve naj teleta priraščajo preko 1.000 g/dan. Poseben poudarek dajemo tistim sekundarnim lastnostim zunanosti, ki so pomembne za dolgo življenjsko dobo.

Določen delež populacije šarole pasme odbiramo izključno za potrebe gospodarskega križanja (pitovni tip). Pri njih želimo odlično omišičenost (ocena 7 ali več), odlično klavno kakovost in kakovost mesa. Poseben poudarek namenjamo lahkim telitvam.

Reje krav dojilj se vse bolj usmerjajo tudi v ekološko prirejo. Zaradi omejitev pri ekološki reji tako pri pridelovanju krme kot tudi pri določenih zootehniških ukrepih je povsem razumljivo, da so rezultati prireje pri ekoloških rejah nekoliko slabši v primerjavi s konvencionalnimi rejami. To dejstvo je potrebno upoštevati tudi pri rejskem cilju.

Preglednica 2: Rejski cilj za šarole pasmo

	KONVENCIONALNE REJE	EKOLOŠKE REJE
Dnevni prirasti, g/dan		
- rojstvo – 90 dni	≥ 950	≥ 850
- rojstvo – 210 dni	≥ 1.150	≥ 1000
- rojstvo – 365 dni	≥ 1.100	≥ 950
Oblike	korektne	korektne
Potek telitev	normalen	normalen
Mesnatost	E (80 %), U	E (65 %), U
Zamaščenost	2	2

Cilji za lastnosti, ki jih ni mogoče povsem kvantificirati, so razdeljeni na dva sklopa lastnosti: materinske lastnosti in pitovne ter klavne lastnosti.

- Materinske lastnosti

Pri teh lastnostih ocenjujemo, da je plodnost v selekcijskem smislu na doseženi stopnji, ki jo je potrebno le še vzdrževati. Od vsake krave dojilje šarole pasme lahko upravičeno že danes pričakujemo vsako leto eno tele. Odstopanja so odvisna predvsem od okoliških dejavnikov. Najpomembnejša materinska lastnost, ki jo je potrebno stalno izboljševati, je poleg mlečnosti tudi skrbništvo za tele. Vse ostale lastnosti, našteje v preglednici 2, pa je potrebno kontinuirano izboljševati. Izraz »vime« vključuje pripetost vimena ter dolžino in debelino seskov. Optimalna dolžina in debelina seskov je tista, ki omogoča nemoteno sesanje novorojenemu teletu.

Preglednica 3: Rejski cilj za ostale lastnosti za šarole pasmo govedi

REJSKI CILJI ZA LASTNOSTI, KI JIH NI MOGOČE NATANČNO SPECIFICIRATI		
		Intenzivnost selekcije
Materinske lastnosti	Plodnost in potek telitev	↑↑
	Mlečnost	↑↑ ↑↑
	Konsumacijska sposobnost	↑↑ ↑↑
	Miren temperament	↑↑
	Korektne noge in stoja	↑↑
	Vime	↑↑ ↑↑
Pitovne in klavne lastnosti	Izkoriščanje krme	↑↑
	Intenzivnost rasti	↑↑ ↑↑
	Omišičenost	↑↑ ↑↑ ↑↑
	Klavnost	↑↑
	Sestava klavnih polovic	↑↑

- Pitovne in klavne lastnosti

Glavni cilj je izboljševanje omišičenosti tako odstavljenih telet kot tudi pitancev ob doseženi klavni zrelosti. Enakovredno želimo povečati tudi intenzivnost rasti, kajti ti dve lastnosti najbolj doprineseta k gospodarnosti prireje govejega mesa. Cilj je tudi izboljševanje konverzije, kakor tudi klavnosti in sestave klavnih polovic v smislu povečevanja deleža čistega mesa kot posledica zmanjševanja deleža kosti in loja. Spremljanje realizacije rejskih ciljev je odvisno tudi od države zakola v Sloveniji vzrejenih živali šarole pasme.

Selekcijski cilj:

Za lastnosti, ki so vključene v genetsko vrednotenje želimo v naslednjem obdobju ohraniti genetske spremembe najmanj na sedanjem nivoju in preprečiti negativne genetske spremembe ter izboljšati lastnosti plodnosti.

5 VELIKOST POPULACIJE

Velikost populacije šarole goveda v Sloveniji je 7.600 živali (SIR, 2017, <http://www.genska-banka.si/pasme/>), kar je osnova za rejsko delo. V kontrolo proizvodnih in drugih lastnosti je vključenih okrog 200 čistopasemskih plemenskih krav.

V rodovniško knjigo za pasmo šarole (RK CHA) je bilo 14.02.2019 vpisanih 2.400 čistopasemskih plemenskih živali, od tega 566 živih živali. Ostale, nežive živali, ravno

tako prispevajo pomembne informacije k oceni plemenskih vrednosti preko sorodstvenih povezav.

Eden od ciljev Društva rejcev govedi za meso Slovenije (Društvo) je ohranjanje velikosti populacije čistopasemskega plemenskega goveda šarole pasme in vključitev čim večjega deleža te populacije v rejski program. Sama struktura populacije šarole goveda v Sloveniji je pričakovana, saj v rejsko delo ne posegamo z uporabo semena in zarodkov ločenih po spolu.

Izjavljamo da imamo zadostno število živali in rejcev za izvedbo rejskega programa.

6 IDENTIFIKACIJA IN REGISTRACIJA ter evidentiranje porekla čistopasemskih plemenskih živali

Osnova izvajanja selekcijskega programa predstavlja identifikacija in registracija živali v skladu s pravom Unije o zdravju živali v zvezi z identifikacijo in registracijo goveda.

Rejec, ki s svojimi živalmi vstopi v ta rejski program mora ob vsaki identifikaciji novorojene živali evidentirati poreklo živali tako, da zagotovi izpolnitev zootehniškega dokumenta »Telitev in označitev živali« (tetovirni listek), vključno s stehano rojstno maso živali, potekom telitve (enako velja tudi za mrtvorojena teleta) in stanjem teleta. Tetovirni listek izpolni tisti, ki žival označi (rejec, kontrolor), za določitev rojstne mase živali pa je odgovoren rejec.

Na tetovirnem listu se zbirajo tudi informacije o izraženih genetskih napakah. Napako označevalec opiše. Zbrane podatke upošteva Komisija za odbiro bikov mesnih pasem za osemenjevanje in naravni pripust pri izdaji priporočil za uporabo čistopasemskih plemenskih bikov.

Potrjen tetovirni listek je lahko v fizični ali elektronski obliki in je nujno potreben pogoj za vpis živali v CPZ Govedo, istočasno pa to pomeni tudi evidentirano poreklo. V primeru elektronskega vnosa tetovirnega listka s strani rejca, potrdi tetovirni listek rejec. V primeru fizične oblike tetovirnega listka, le tega s svojim podpisom potrdi kontrolor – Priloga 1 (obrazec »Telitev in označitev živali«). Obveznosti rejca so navedene tudi v Poslovniku (Priloga 10).

Pravilnost podatkov na obrazcu Telitev in označitev živali se lahko potrdi na osnovi pravilno izpolnjenega zootehniškega dokumenta za spremljanje reprodukcije (potrdilo o osemenitvi, potrdilo o pripustu, potrdilo o haremskem pripustu, ...) iz priloge 3.

Za preveritev pravilnosti porekla se 1 % naključno izbranih ženskih potomk preveri z DNK testom ali po zanesljivosti primernim testom, ter vsi čistopasemski plemenski biki, priporočeni za naravni pripust in osemenjevanje.

Izvajanje tehnične dejavnosti:

Za Društvo tetovirni listek v fizični obliki zbirajo in podatke vnašajo v CPZ Govedo območni zavodi KGZS.

Za Društvo tetovirni listek v elektronski obliki rejec vnese v CPZ Govedo.

7 REJSKE METODE ZA ŠAROLE PASMO

Glede na to, da je šarole pasma govedu specializirana mesna pasma z dobrim izkoriščanjem paše, je z vidika strukture kmetijskih zemljišč v Sloveniji priporočena reja živali na paši. Priporočeni so načini reje, ki v največji meri omogočajo prirejo varnih živalskih proizvodov.

Rejcem, ki so s svojimi živalmi vključeni v ta rejski program, podajamo naslednja priporočila:

- Celodnevna pašna reja preko celega leta na območjih, na katerih podnebne razmere to omogočajo (v času, ko ni vegetacije, je organizirano krmljenje na pašnih površinah in živalim omogočeno zavetje);
- Celodnevna pašna reja v času vegetacije kombinirana s hlevsko rejo v zimskem času;
- Prosta hlevska reja (ne vezane živali).

8 LASTNA PREIZKUŠJA

Lastno preizkušnjo se po tem rejskem programu opravlja individualno na živalih samih ali na njihovih potomcih v pogojih reje, na testnih postajah, v klavnicah, laboratorijih in morebitnih drugih nosilcih dejavnosti. Podatki se zbirajo in vodijo v skladu s prilogo III UREDBE (EU) 2016/1012.

Preizkušnje se opravlja ob različnih starostih in ob različnih namenih reje posameznih živali.

8.1 TELITEV

Rejci, ki so s svojimi živalmi že vključeni v ta rejski program, morajo v dokument »Telitev in označitev živali« (tetovirni listek) vpisati vse podatke, tudi stehtano rojstno maso teleta, potek telitve in stanje teleta, kot je določeno v poglavju 6. Teleta je potrebno po rojstvu stehtati v 48 urah (priloga 2).

Izjema: Za novo vključene člane v rejski program velja, da mora od pristopa k rejskemu programu naprej in še v naslednjem koledarskem letu (leto vstopa + 1) opraviti vse obveznosti iz prejšnjega odstavka razen tehtanj, ki so v prehodnem obdobju zaželeni,

niso pa obvezna; urediti mora tudi poreklo vseh živali, če so podatki na voljo. Zaželeno je tehtanje telet ob rojstvu že naslednje leto po vstopu (leto vstopa + 1).

Najkasneje v koledarskem letu za tem (leto vstopa + 2) mora opraviti vse obveznosti, kot je navedeno v prvem odstavku tega poglavja, vključno s tehtanjem telet ob rojstvu.

Izvajanje tehnične dejavnosti:

Za Društvo tetovirni listek v fizični obliki zbirajo in podatke vnašajo v CPZ Govedo območni zavodi KGZS.

Za Društvo tetovirni listek v elektronski obliki rejec vnese v CPZ Govedo.

8.2 REPRODUKCIJSKE LASTNOSTI

Za spremljanje in genetsko vrednotenje reprodukcijskih lastnosti je potrebno voditi zootehniško dokumentacijo o:

- osemenitvi in/ali
- naravnemu pripustu in/ali
- haremskemu pripustu

Primeri obrazcev so navedeni v prilogi 3.

Podatki z zootehniške dokumentacije se vnašajo v CPZ Govedo.

Za izpolnitev dokumentov »Potrdilo o pripustu za govedo« in »Potrdilo o haremskem pripustu« je odgovoren rejec. Dokument mora rejec poslati Društvu najkasneje pred prvo telitvijo, ki izhaja iz tega pripusta.

V sklopu reprodukcijskih lastnosti po tem Rejskem programu se spremljajo naslednje lastnosti:

- potek telitve
- starost ob prvi telitvi
- doba med telitvama

Izvajanje tehnične dejavnosti:

Za Društvo dokumenta »Potrdilo o pripustu za govedo« in »Potrdilo o haremskem pripustu« v fizični obliki zbirajo in podatke vnašajo v CPZ Govedo območni zavodi KGZS.

Za Društvo dokumenta »Potrdilo o pripustu za govedo« in »Potrdilo o haremskem pripustu« v elektronski obliki rejec vnese v CPZ Govedo.

8.3 LASTNA PREIZKUŠNJA V ČREDAH KRAV DOJILJ

Preizkušnja se opravlja neposredno v rejah krav dojilj, ki izpolnjujejo pogoje iz poglavja 8.1 tega Rejskega programa in v katerih teleta ne odstavljajo pred 120. dnem starosti.

8.3.1 Metoda preizkušnje »SH«

Lastno preizkušnjo v pogojih reje lahko opravljamo po metodah A (imenovani zunanji izvajalec), B (rejec) ali C (kombinacija obojega).

Pogoj za opravljanje preizkušnje po B ali C metodi je pisno dovoljenje rejcu za opravljanje lastne preizkušnje v čredah krav dojilj (priloga 5), ki ga izda Društvo ter upoštevanje navodil iz priloge 2.

8.3.2 Čas in način izvajanja preizkušnje »SH«

Pri opravljanju preizkušnje »SH« se spremljajo naslednje informacije:

- Osnovni podatki o identifikaciji teleta (najmanj ID, datum rojstva, spol, pasma) (Poglavje 6)
- Telesne mase telet

Pri izvajanju preizkušnje »SH« se zbirajo izključno zgoraj navedeni podatki o teletu. V okviru te preizkušnje se **ne ocenjuje lastnosti zunanosti telet**, prav tako se **ne ocenjuje** nobenih lastnosti pri **materah telet**.

V čredah krav dojilj vključenih v lastno preizkušnjo mora biti znana najmanj telesna masa pri 210. in/ali 365. dnevu starosti.

Lastna preizkušnja v čredah krav dojilj se opravlja med 90. in 500. dnem starosti teleta. Telesne mase med 90. in 280. dnem starosti služijo izračunu telesne mase na 210. dan starosti, telesne mase med 281. in 500. dnem pa izračunu telesne mase na 365. dan starosti.

V primeru tehtanja teleta pred starostjo 90 dni se bo ta telesna masa upoštevala samo pri oceni mase na 90. dan.

Zaželeno je, da je v lastno preizkušnjo v čredi krav dojilj vključenih vsaj 70 % vseh telet rojenih v istem koledarskem letu (v reji).

Za izvajanje lastne preizkušnje v čredah krav dojilj po B ali C metodi mora podatke o opravljeni kontroli Društvu poslati rejec. Potrebni podatki pri sporočanju telesnih mas telet Društvu so ID živali, spol, datum rojstva, datum tehtanja in telesna masa. Sporočajo se vse znane telesne mase ne glede na starost teleta ob tehtanju.

V primeru A metode mora podatke o opravljeni kontroli poslati izvajalec opravljene kontrole. V primeru A, B in C metode morajo biti podatki posredovani v 30 dneh po opravljenem tehtanju.

Izjema: Za novo vključene člane v rejski program, od pristopa k rejskemu programu naprej in še v naslednjem koledarskem letu (leto vstopa + 1), obveznosti tehtanja iz prejšnjega odstavka niso nujna, so pa zaželena.

Najkasneje v koledarskem letu za tem (leto vstopa + 2) pa mora član rejskega programa opraviti vse obveznosti, kot je navedeno v tem podpodglavju.

Podatki iz lastne preizkušnje se zbirajo v CPZ Govedo. Društvo jih uporablja za razvrščanje živali v različne razdelke rodovniške knjige ter za izpis zootehniškega spričevala, kot to določa Uredba (EU) 2016/1012.

Izvajanje tehnične dejavnosti:

CPZ Govedo vodi in vzdržuje KIS.

V primeru A metode izvajajo tehtanja območni zavodi KGZS in posredujejo podatke v CPZ Govedo.

V primeru B in C metode izvajajo tehtanja rejci sami in posredujejo podatke v fizični obliki na KIS ali elektronski obliki v CPZ Govedo.

8.4 LASTNA PREIZKUŠNJA NA TESTNI POSTAJI

Glavni namen je oceniti plemensko vrednost potencialnih plemenskih bikov z odstranitvijo vseh možnih virov ne-genetske variabilnosti. Cilj lastne preizkušnje na testni postaji je čim bolj objektivna ocena genetskih razlik med posameznimi živalmi v preizkušnji, ki prihajajo iz različnih čred. Ta cilj poskušamo doseči s preizkušnjo živali v čim bolj izenačenih in standardiziranih pogojih reje. Željeno je, da so pogoji na testni postaji čim bolj podobni tistim, ki so prisotni v komercialni reji.

8.4.1 Metoda lastne preizkušnje na testni postaji

Lastno preizkušnjo na testni postaji opravljamo po A metodi. V testno postajo se uhlevljajo biki, potomci elitnih bikov in bikovskih mater.

Odbiro bikov za uhlevitev na testno postajo opravi strokovni vodja. Odbira mora biti narejena pred odstavitvijo. Kriteriji za odbiro so:

- Potomec elitnega očeta
- Potomec bikovske matere
- Strokovna presoja porekla oz. linij glede na cilje reje v Sloveniji ter glede na preprečevanje parjenja v sorodu
- Biki morajo biti primernih telesnih oblik, primerne rasti in brez prirojenih napak

Za sprejem na testno postajo priporočamo, da bikci ustrezajo minimalnim zdravstvenim zahtevam za uhlevitev, kot je navedeno v prilogi 4.

8.4.2 Čas in način izvajanja lastne preizkušnje na testni postaji

Bikci naj bodo uhlevljeni na testno postajo takoj po odstavitvi, nikakor pa ne smejo biti mlajša od 120 dni in ne starejša od 210 dni. Trajanje testa je sestavljeno iz dveh ločenih obdobij.

- **Predtestno obdobje:** je obdobje od uhlevitve živali na testno postajo do začetka testa in mora trajati najmanj 28 dni.
- **Testno obdobje:** je obdobje po zaključku predtestnega obdobja in traja od 240. do 365. dne starosti bika.

Od uhlevitve do zaključka testa je potrebno tehtati bika na 28 dni. Telesna masa začetka in konca testa je izračunana kot povprečna telesna masa dveh zaporednih dni.

Krmni obrok v času testa mora omogočati najmanj 1300 g prirasta na dan. Krmo in vodo morajo imeti živali 24 ur na dan na voljo. Razlike v prirastih med živalmi se tako lahko izrazijo kot posledica razlik v sposobnosti zauživanja krme.

Način izvajanja lastne preizkušnje na testni postaji mora potekati v skladu z navodili iz priloge 4.

Dodatne zahteve so naslednje:

- Po zaključku lastne preizkušnje morajo biti vsem bikom na testni postaji ocenjene lastnosti zunanosti. Oceno opravi strokovni vodja rejskega programa.

Po zaključku preizkušnje oz. pred prodajo so biki lahko priporočeni za osemenjevanje ali naravni pripust le, če ustrezajo minimalnim zdravstvenim priporočilom, kot je navedeno v prilogi 9 tega rejskega programa.

Izvajanje tehnične dejavnost

Po zaključku testa na testni postaji oceni lastnosti zunanosti in ocene vnese v CPZ Govedo strokovni vodja Rejskega programa.

Za Društvo izvaja lastno preizkušnjo na testni postaji Območni zavod KGZS Nova Gorica, in UL, BF, Oddelek za zootehniko, PRC za živinorejo Logatec.

8.5 LASTNA PREIZKUŠNJA NA LINIJI KLANJA

Preizkušnja se nanaša na zbiranje informaciji o lastnostih klavne kakovosti na liniji klanja pri komercialnem zakolu.

Najpogosteje se ocenjujejo lastnosti na sorodnikih živali, ki jim želimo oceniti/napovedati plemenske vrednosti.

V to preizkušnjo se vključujejo vse živali v skladu z potrjenim rejskim programom in izhajajo iz običajnih rej, komercialnega pitanja,...

8.5.1 Metoda preizkušnje na liniji klanja

Preizkušnjo na liniji klanja opravljamo po A metodi, ki jo izvaja Bureau Veritas kot uradna mednarodna organizacija za kontrolo količine in kakovosti blaga.

V okviru te preizkušnje se zbirajo informacije za lastnosti, v skladu z veljavno zakonodajo za posamezne kategorije klavnega goveda:

- Masa toplih klavnih polovic po primarni obdelavi klavnega trupa
- Ocena mesnatosti
- Ocena zamaščenosti

Povezava med lastnostmi zbranimi na liniji klanja in osnovnimi podatki o živali je identifikacijska številka živali, kot je določeno v poglavju 6 tega Rejskega programa.

Masa toplih klavnih polovic in starost ob zakolu služita izračunu dnevnega neto prirasta.

Izvajanje tehnične dejavnosti:

Za potrebe izvajanja naloge tega Rejskega programa podatke za navedene lastnosti Društvo občasno zaprosi Sektor za identifikacijo in registracijo živali.

Izvajanje lastne preizkušnje na liniji klanja za Društvo opravlja BF, Oddelek za zootehniko.

8.6 OCENJEVANJE LASTNOSTI ZUNANJOSTI

Ocenjevanje lastnosti zunanosti je poleg tehtanj najpomembnejši podatek za izvajanje rejskega programa pri mesnih pasmah.

Ocenjevanje lastnosti zunanosti govedi mesnih pasem ima velik pomen saj so telesne oblike genetsko razmeroma dobro določene in ker so ocene zunanosti razmeroma dobro povezane s proizvodnimi in drugimi gospodarsko pomembnimi lastnostmi.

Sistem ocenjevanja zunanosti šarole govedi v Sloveniji v tem rejskem programu temelji na priporočilih ICAR organizacije. Sistem ocenjevanja zunanosti zajema pet sklopov lastnosti, in sicer: omišičenost, velikost skeleta, pasemske lastnosti, funkcionalne lastnosti in splošen opis živali. Z ocenami od 1 do 10 ocenjujemo izraženost ocenjevane lastnosti, kjer ocena 1 pomeni najmanj izraženo in ocena 10 maksimalno izraženo lastnost. Vse sklope lastnosti mora ocenjevalec oceniti na isti dan ocenjevanja.

Ob ocenjevanju živali je nujno oceniti žival kot celoto in si postaviti nekaj vprašanj:

ali ima žival bolj razvit skelet ali mišičje?

je bolj visoka kot dolga ali obratno?

S tem, ko upoštevamo odgovore na ta vprašanja, upoštevamo dejstvo, da so reprodukcijske lastnosti tako v fiziološkem kot tudi v genetskem smislu antagonistične lastnostim mesnatosti. Pomeni, da pri šarole pasmi v bistvu odbiramo dva različna tipa živali:

- Vzrejni - od katerega pričakujemo odlične telice za obnovo čistopasemske črede šarole pasme.
- Pitovni - od katerega pričakujemo odlične živali za prirejo kakovostnega mesa.

Po tem načinu ocenjevanja se ocenjujejo živali:

- med 7. in 13. mesecem starosti (ocenjuje ekspert za ocenjevanje lastnosti zunanosti mesnih pasem ali strokovni vodja) – cilj je čim bližje starosti enega leta. Moške čistopasemske plemenske živali, ki naj bi se vključile v lastno preizkušnjo na testni postaji, ocenjujemo tudi mlajše.
- čistopasemske plemenske bike po zaključku lastne preizkušnje oziroma po 12. mesecu starosti, če niso bili vključeni v lastno preizkušnjo (ocenjuje strokovni vodja)
- bikovske matere – ob prvi odbiri, kasneje po potrebi (če se ob pregledu živali ugotovi odstopanje od prve ocene, v nasprotnem primeru se prva ocena potrdi) (ocenjuje strokovni vodja).

Željeno je, da je v ocenjevanje zunanosti vključenih vsaj 70 % vseh telet rojenih v istem koledarskem letu.

Način ocenjevanja lastnosti zunanosti je opisan v Prilogi 6.

Izvajanje tehnične dejavnosti:

Za Društvo lastnosti zunanosti ocenjuje in podatke vnese v CPZ Govedo ekspert za ocenjevanje ali strokovni vodja rejskega programa.

9 SISTEM OCENJEVANJA GENETSKIH VREDNOSTI IN GENOMSKIH OCEN

Ocenjevanje genetskih vrednosti (plemenska vrednost – PV) je vezano na lastnosti, katerih fenotipske vrednosti se merijo ali ocenjujejo. Plemenske vrednosti se pri šarole pasmi ocenjujejo za lastnosti iz poglavja 8.

V prvem koraku je potrebno za ocenjevanje PV določiti referenčne lastnosti (izračunane lastnosti na osnovi merjenja, ocenjevanja,...).

Za ocenjevanje plemenskih vrednosti se pridobijo podatki o lastnostih in poreklu živali iz centralne podatkovne zbirke govedo (CPZ Govedo). Protokol o izmenjavi podatkov potrebnih za oceno PV dogovorijo izvajalci obeh nalog.

Osnovni postopki ocenjevanja PV, prikaz PV ter interpretacija rezultatov so objavljeni na spletni strani izvajalca te naloge. Izvajalec naloge pred objavo plemenske vrednosti pošlje v referenčno središče EU, odgovorno za znanstveno in tehnično pomoč pri harmonizaciji in izboljšanju metod lastne proizvodnosti in ocenjevanja genetske vrednosti čistopasemskega plemenskega goveda – Interbull center tako, kot predpisuje Uredba (EU) 2017/1422.

Za pridobitev genomske ocene je potrebna genotipizacija živali. Pri šarole govedu začnemo z genotipizacijo v manjšem obsegu z namenom, da pridemo do rezultatov, ki bodo omogočali nadaljne odločitve. V primeru, da bodo informacije (genomske ocene) za rejca dovolj uporabne in bo cena sprejemljiva, se bomo v večji meri odločali tudi za uvedbo tega načina ocenjevanja PV živali (genomska PV). Trenutno proučujemo lastnosti, kot jih uporablja Irish Cattle British Federation.

Opis sistema ocenjevanja genetskih vrednosti je predstavljen v Prilogi 7.

Izvajanje tehnične dejavnosti:

Za Društvo izvaja ocenjevanje plemenskih vrednosti UL, BF, Oddelek za zootehniko.

10 MERILA IN POSTOPKI ZA VPIS ŽIVALI V RODOVNIŠKO KNJIGO ZA ŠAROLE PASMO GOVEDI

Rodovniška knjiga za čistopasemsko plemensko govedo šarole pasme se vodi v elektronski obliki. Ime rodovniške knjige: Rodovniška knjiga za čistopasemsko plemensko govedo šarole pasme v Sloveniji, skrajšano ime: RK CHA Rodovniška knjiga je razdeljena na glavni del z razredi in dva dodatna dela.

Pogoj za začetek postopka vpisa živali v Rodovniško knjigo je zahteva rejca, ki jo naslovi na Društvo.

10.1 GLAVNI DEL RODOVNIŠKE KNJIGE

Moški del rodovniške knjige je razdeljen na razrede B, A in A+, ženski del pa na razreda B in A. Osnovni pogoji za vpis v glavni del rodovniške knjige so naslednji:

- Identifikacija in registracija živali v skladu s pravom Unije o zdravju živali
- žival ima mati, očeta in oba stara očeta vpisane v glavni del te rodovniške knjige;

- poreklo živali je vzpostavljeno tako kot predvideva poglavje 6 tega rejskega programa;
- v primeru nakupa, če žival spremlja zootehniško spričevalo, izdano v skladu z Uredbo (EU) 2016/1012;
- če žival izhaja iz zarodnega materiala, če ta zarodni material spremlja zootehniško spričevalo, izdano v skladu z Uredbo (EU) 2016/1012.

Dodatne zahteve za razvrstitev moških in ženskih živali v razrede glavnega dela rodovniške knjige so navedene v prilogi 8.

10.2 DODATNI DEL RODOVNIŠKE KNJIGE

Dodatna dela rodovniške knjige C in D sta namenjena ženskim živalim, vanju se moških živali ne vpisuje. Osnovni pogoji za vpis v dodatna dela rodovniške knjige so naslednji:

- identifikacija in registracija živali v skladu s pravom Unije o zdravju živali;
- lastnosti živali morajo ustrezati lastnostim pasme iz poglavja 3.

Dodatne zahteve za vpis ženskih živali v dodatna dela rodovniške knjige so navedene v prilogi 8.

10.3 VPIS POTOMCEV ŽIVALI IZ DODATNEGA DELA V GLAVNI DEL RODOVNIŠKE KNJIGE

Samica se vpiše v glavni del Rodovniške knjige iste pasme če:

- Ima mati in staro mati po materini strani vpisani v dodatni del rodovniške knjige te pasme, ter
- ima očeta in oba stara očeta vpisana v glavni del rodovniške knjige te pasme.

Izvajanje tehnične dejavnosti:

Za Društvo ureditev podatkov uvoženih živali za vpis v rodovniško knjigo izvaja KIS. Rodovniško knjigo za šarole govedo vodi Društvo, vzdržuje pa jo KIS.

11 RAZVRŠČANJE ČISTOPASEMSKIH PLEMENSKIH ŽIVALI

Čistopasemska plemenska žival pasme šarole je vsaka žival, ki je vpisana ali izpolnjuje pogoje za vpis v glavni del Rodovniške knjige.

11.1 RAZVRŠČANJE ČISTOPASEMSKIH MOŠKIH PLEMENSKIH ŽIVALI ŠAROLE PASME

Čistopasemske plemenske živali moškega spola se lahko uporablja za razmnoževanje.

Čistopasemske plemenske bike, ki so zaključili lastno preizkušnjo, razvrsti Komisija za odbiro bikov mesnih pasem za o semenjevanje in naravni pripust. Ostale čistopasemske plemenske bike lahko razvrsti Komisija ali strokovni vodja. Strokovni vodja lahko izda priporočilo največ za naravni pripust (PP). Sestava Komisije je predstavljena v prilogi 11.

Komisija ali strokovni vodja določi tudi tip živali:

- vzrejni tip, kjer želimo poudariti predvsem lastnosti, ki naj bi jih imele dobre krave dojilje - okrajšava »V«
- pitovni tip, pri katerem želimo čim boljše lastnosti za prirejo mesa - okrajšava »P«

11.1.1 Čistopasemski plemenski biki priporočeni za naravni pripust

Čistopasemske plemenske bike priporočene za naravni pripust razvrstimo v različne kakovostne razrede:

- priporočeni za naravni pripust (PP), razred A,
- priporočeni za naravni pripust, kakovostni razred ELITA (PPE), razred A+.

Minimalni pogoji za izdajo priporočila za naravni pripust so:

- ocene sklopov lastnosti zunanosti po 12 mesecu starosti ($OM \geq 35/70$, $VS \geq 36/60$, $PL \geq 20/30$, $FL \geq 30/50$)
- znana telesna masa ob rojstvu, med 90. in 280-tim dnevom in med 281 in 500-tim dnevom starosti.

Minimalni pogoji za izdajo priporočila za naravni pripust, kakovostni razred ELITA so:

- prirast do 365 dni nad 1100 g/dan ali prirast v lastni preizkušnji nad 1200 g/dan
- ocene sklopov lastnosti zunanosti po zaključku lastne preizkušnje na testni postaji ($OM \geq 42/70$, $VS \geq 39/60$, $PL \geq 21/30$, $FL \geq 33/50$)
- znana telesna masa ob rojstvu, na 210. in na 365. dan,
- ima 100 % delež pasme šarole.

Biki so priporočeni za naravni pripust le, če ustrezajo minimalnim zdravstvenim priporočilom, kot je navedeno v prilogi 9 tega rejskega programa.

Veljavnost statusa kakovostnega razreda bikov za naravni pripust ni časovno omejena.

11.1.2 Čistopasemski plemenski biki priporočeni za osemenjevanje (OC) ali druge zahtevne oblike reprodukcije

Čistopasemski plemenski biki priporočeni za osemenjevanje ali druge zahtevne oblike reprodukcije morajo imeti opravljeno lastno preizkušnjo na testni postaji (metoda lastne preizkušnje je predstavljena v poglavju 8.4.1).

Prvenstveno so namenjeni za gospodarsko križanje in morajo imeti izražene lastnosti, ki so značilne za pitovni tip. Seme čistopasemskih elitnih bikov pa se uporablja za osemenjevanje bikovskih mater, zato morajo imeti izražene lastnosti, ki so značilne za vzrejni tip (priloga 7). Živali morajo biti priporočene s strani Komisije za odbiro bikov mesnih pasem za osemenjevanje in naravni pripust.

Čistopasemski plemenski biki iz drugih držav brez lastne preizkušnje na testni postaji so lahko priporočeni za osemenjevanje če:

- dosegajo naslednje relativne plemenske vrednosti v državi izvora (lahko tudi genomske plemenske vrednosti) ($OM \geq 106$, $VS \geq 100$, $PL \geq 100$, $FL \geq 100$)
- za namen testiranja Komisija za odbiro bikov za osemenjevanje in naravni pripust določi največje število doz semena

Razvrstitev v plemenski razred ELITA

Bik za osemenjevanje se razvrsti v plemenski razred ELITA (OCE), če plemenske vrednosti na osnovi potomstva, rojenega v Sloveniji, dosegajo naslednje relativne plemenske vrednosti:

- $OM \geq 106$, $VS \geq 100$, $PL \geq 100$, $FL \geq 100$
- ali priporočen s strani Komisije za odbiro bikov mesnih pasem za osemenjevanje in naravni pripust za osemenjevanje bikovskih mater

Spremljanje lastnostni bikov, priporočenih za osemenjevanje

Komisija za odbiro bikov mesnih pasem za osemenjevanje in naravni pripust enkrat letno presodi primernost bikov v osemenjevanju in izda priporočilo za uporabo.

Možne priporočila za biki priporočene za osemenjevanje:

- OC-V, OC-P
- OCE-V, OCE-P

Možne so tudi kombinacije priporočil za osemenjevanje in naravni pripust.

11.2 ODBIRA ČISTOPASEMSKIH ŽIVALI ŽENSKEGA SPOLA ŠAROLE PASME

Čistopasemske plemenske živali ženskega spola se lahko uporablja za razmnoževanje.

Ženske živali pasme šarole priporočamo za razmnoževanje (na ocenjevalnem zapisniku jo označimo kot »primerna za pleme«) če:

- dosegajo najmanjšega števila točk iz ocenjevanja zunanosti (OM \geq 21/70, VS \geq 20/60, PL \geq 12/30, FL \geq 20/50)
- nimajo nobene zelo slabe ocene posameznih lastnosti zunanosti (ocena 1 ali 2). To ne velja za ocene lastnosti omišičenosti.

11.2.1 Elitne čistopasemske plemenske živali ženskega spola – bikovske matere (BM)

Elitne živali ženskega spola delimo na **bikovske matere**, ki že imajo poznane lastne plemenske vrednosti in **potencialne bikovske matere**, ki lastnih plemenskih vrednosti še nimajo. Oboje sodijo med najboljše živali iz A razdelka RK za šarole pasmo.

Izbor bikovskih mater opravi strokovni vodja za šarole pasmo. Potrebno število bikovskih mater enkrat na leto na predlog strokovnega vodja za šarole pasmo potrdi Komisija za odbiro bikov za osemenjevanje in naravni pripust.

Pogoji za BM so naslednji:

- priporočena za razmnoževanje
- vpisana v A razred glavnega dela RK za šarole pasmo (poglavje 10.1.).
- ima ocene sklopov lastnosti zunanosti (OM \geq 32/70, VS \geq 39/60, PL \geq 20/30, FL \geq 32/50)
- ima znano oceno skupnega selekcijskega indeksa za posamezni tip živali (vzrejni, pitovni tip) (opravi se rangiranje elitnih ženskih živali, na osnovi ranga se izbere potrebno število najvišje rangiranih živali, priloga 7)
- ima 100 % delež šarole pasme.

11.2.2 Elitne čistopasemske plemenske živali ženskega spola – potencialne bikovske matere (PBM)

Pogoji za PBM so naslednji:

- vpisana v A razred glavnega dela RK za šarole pasmo (poglavje 10.1.).
- ima ocene sklopov lastnosti zunanosti (OM \geq 32/70, VS \geq 39/60, PL \geq 20/30, FL \geq 32/50)
- ima 100 % delež šarole pasme.

Izvajanje tehnične dejavnosti:

Za Društvo čistopasemske plemenske bike za naravni pripust priporoči strokovni vodja.

Za Društvo čistopasemske plemenske bike za OC, ter bike s kakovostnim razredom ELITA priporoči Komisija za odbiro bikov mesnih pasem za osemenjevanje in naravni pripust.

Za Društvo odbiro bikovskih mater opravlja strokovni vodja.

12 IZDAJANJE ZOOTEHNIŠKIH SPRIČEVAL

Društvo izdaja zootehniška spričevala za čistopasemske plemenske živali na zahtevo rejca če:

- rejec sodeluje v rejskem programu,
- če je žival vpisana v glavni del rodovniških knjige RK LIM.

Vsebina zootehniškega spričevala je v skladu z Uredbo (EU) 2017/717 in je v prilogi 12.